

Een bezoek aan Schokland

MATH BERKERS

Staatssecretaris Nuis van Cultuur heeft zeven Nederlandse monumenten voorgedragen voor een plaats op de World Heritage List. Een van deze monumenten is Schokland. Reden genoeg voor een bezoek aan dit voormalige Zuiderzee-eiland.

In volgende afleveringen van Heemschut aandacht voor andere kandidaten voor de Wereld Monumentenlijst.

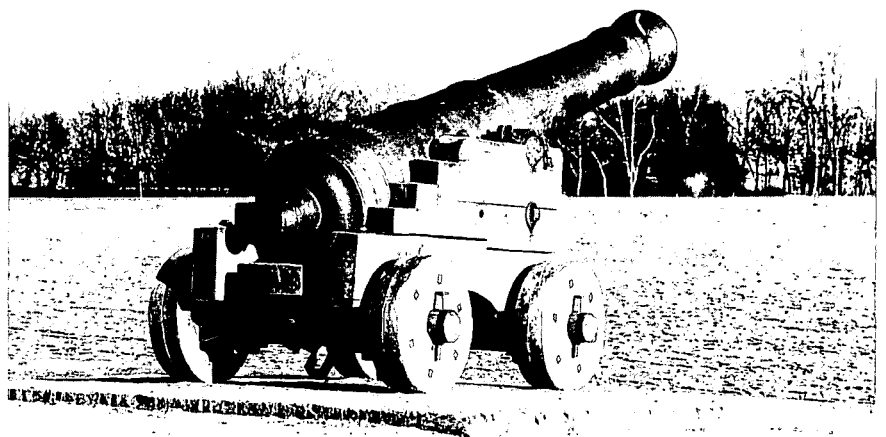

De terp van Middelbuurt: Museum Schokland

In het vlakke, wijdse landschap van de Noordoostpolder valt Schokland onmiddellijk op. Schokland ligt hoger dan de voormalige bodem van de Zuiderzee, ook al zijn de hoogteverschillen door inklinking na de inpoldering verkleind. De grens tussen oud en nieuw land wordt nog meer geaccentueerd door de bomen die rond het eiland zijn geplant.

Een bezoek aan Schokland begint natuurlijk bij het museum Schokland. Museum Schokland ligt op de terp Middelbuurt. De terp wordt gedomineerd door de kerk en de pastorie uit het begin van de 19de eeuw. De kerk wordt op dit moment gerestaureerd en is jammer genoeg tijdelijk gesloten. Het museum is gevestigd in houten gebouwtjes, die gegroepeerd zijn rond het kerkje. Het geheel is opgetrokken in een historiserende 'Zuiderzeestijl'. Het museum bezit een uitgebreide archeologische en geologische collectie. Deze collectie is opgebouwd sinds de inpoldering van de Zuiderzee. Verder is er een speciale afdeling over de geschiedenis van Schokland.

Deze geschiedenis van het eiland Schokland gaat eigenlijk maar terug tot ongeveer het jaar 1000. Pas toen werd Schokland een apart eiland. Voor die tijd vormde het samen met

Dit kanon, afkomstig uit Blankenham, staat opgesteld naast de kerk van Middelbuurt. Bij hoog water waarschuwde zo'n kanon de bevolking voor het dreigende gevaar.

Urk een veel groter aaneengesloten veengebied. Nog verder terug in de tijd, aan het begin van onze jaartelling was de Zuiderzee nog veel kleiner. Schokland, Urk en ook Nagele, lagen toen dicht tegen het 'vasteland' aan, het omvangrijke veengebied dat zich uitstrekte van West- tot Noord-Nederland.

Geschiedenis

De oudste sporen van bewoning in het gebied rond Schokland zijn al meer dan 10.000 jaar oud. De oudste bewoningsresten die bij Schokland zelf zijn aangetroffen, stammen uit de Jonge Steentijd (4500-1550 v. Chr.). Daarna is het gebied waarschijnlijk wel bezocht geweest, maar het is onzeker of er zich ook mensen permanent gevestigd hebben. Met name tussen de jaren 300 en 800 van onze jaartelling was de zee vrij agressief. Grote delen van het veenmoeras werden weggeslagen en voor een deel bedekt door een laag klei. Pas rond de 9de en 10de eeuw waren die gebieden weer veilig genoeg om bewoond te worden. Maar de zee bleef niet lang rustig. Op de hogere zandruggen in dit kwelderlandschap werden terpen aangelegd en dijken gebouwd. De zee eiste echter voortdurend haar tol. In de eeuwen daarna bleef de afslag van het eiland Schokland doorgaan. Het werd steeds gevaarlijker om er te wonen en de bewoning concentreerde zich op drie terpen, Zuidert, Middelbuurt en

De resten van het middeleeuwse kerkje van Ens op de Zuidpunt van Schokland

Emmeloord. Ondanks het steeds maar weer verbeteren van de dijken, met alle beschikbare middelen, turf, klei, zeewier, stenen, houten palen en zelfs koemest (de zogenaamde Schokken), halveerde de oppervlakte van Schokland tussen 1600 en 1800. In de 18de eeuw werd serieus overwogen om een deel van het eiland aan de zee prijs te geven. De strategische ligging aan de scheepvaartroute van de IJssel naar Holland- sinds 1628 had Schokland een vuurbaak- voorkwam dit. De Schokkers bleven op hun eiland-wonen. Maar iedere storm betekende een aanslag op de dijken rond het eiland.

In 1859 ontruimd

Rond 1800 was Schokland alleen nog maar omgeven door een paalwerk. Het eiland was inmiddels zo klein en moerassig geworden dat landbouw eigenlijk niet meer mogelijk was. Daar kwam bij dat ook de inkomsten uit de visserij terug liepen; door tegenvallende vangsten was de vissersvloot sterk verwaarloosd. Maar het onderhoud en herstel van de dijken bleven handenvol geld kosten. In 1859 viel het doek voor de bevolking van Schokland: het eiland werd, op bevel van *Koning Willem III*, ontruimd.

Wandelend rond de terp van Middelbuurt begin je iets van deze geschiedenis te begrijpen. Een klein stukje van het oorspronkelijke paalwerk is behouden gebleven. Een groter deel, rond de pastorie, is gereconstrueerd. Tot hier stond dus steeds het water. Om een foto te kunnen maken loop ik van de terp af. Ik bevind me nu op de bodem van de voormalige Zuiderzee! Het is begin januari, het sneeuwt een beetje en het is ijszig koud. Op zo'n moment gaat natuurlijk de lens van mijn fototoestel kapot. Gelukkig heb ik nog een andere

lens bij me. Verkleumd maak ik mijn foto's.... Hoe moet het vroeger geweest zijn om hier te wonen? Je moet niet bang zijn voor een snijdende wind, omringd door water!

Veel bebouwing gesloopt

Na de ontruiming van het eiland werd het merendeel van de bebouwing met de grond gelijk gemaakt. Slechts enkele cultuurhistorische monumenten zijn bewaard gebleven. Ik noemde al de kerk en de pastorie van Middelbuurt. Op het zuidelijkste stukje van Schokland, de Zuidpunt, zijn nog bouwfragmenten te vinden van het middeleeuwse kerkje van Ens. Enkele tientallen meters verderop zijn de fundamenten te zien van de vuurbaak van Schokland. Deze vuurbaak was gebouwd in 1825. De eerste vuurbaak, uit 1628, was in datzelfde jaar door de zee verslonden. Op het noordelijkste puntje van Schokland, Oud-Emmeloord, is een deel van de haven gereconstrueerd. Het havenbekken is opnieuw uitgegraven en de steigers, meerpalen en ijsbrekers zijn hersteld.

Het argument waarom Schokland een plaats zou moeten krijgen op de Wereld Monumentenlijst is dat Schokland een belangrijke herinnering vormt aan de Nederlandse strijd tegen het water. Dit kan moeilijk ontkend worden, een bezoek aan Schokland levert hiervan het bewijs.

Math Berkers is geograaf te Raalte en medewerker van Heemschut

Literatuur:

Drs. A.J. Geurts. Schokland, de historie van een weerbarstig eiland. Zutphen: Walburg Pers, 1991.
Prisma Wegwijzer IJsselmeerpolders. Utrecht: Het Spectrum, 1984.